

Boekbesprekingen

Kostas Montis, *Gesloten deuren. Een antwoord op Bitter Lemons van Lawrence Durrell*. Vertaling en nawoord Hero Hokwerda. Groningen: Uitgeverij Ta Grammata (Grieks proza XXIII): 2010. 169 pp. ISBN 978-90-80-89427-3. Prijs: € 19,50.

Gesloten deuren van de Cypriotische auteur Kostas Montis, gepubliceerd in 1964, is geen gemakkelijk boek. Ten eerste handelt deze novelle over de opstand van de Cyprioten tegen de Britse overheersing tussen 1955 en 1959 – sinds 1878 maakte het eiland deel uit van de *commonwealth* –, een episode uit de geschiedenis van Cyprus die veel minder bekend is bij het grote publiek dan de opdeling van het eiland in een Grieks en Turks deel in 1974. Vervolgens – en dit blijkt meteen al uit de ondertitel – presenteert Montis zijn novelle expliciet als een antwoord op de roman *Bitter Lemons* (1957) van de Ierse schrijver Lawrence Durrell. Deze was tijdens zijn omzwervingen in de mediterrane wereld in 1953 op Cyprus beland, waar hij om in zijn levensonderhoud te kunnen voorzien één jaar later de functie aanvaardde van *press officer* bij het Ministerie van Buitenlandse zaken in Nicosia, verantwoordelijk voor de Britse propaganda op het eiland. Als lid van de bezetter begreep Durrell het *enosis*-ideaal van de Cyprioten niet – d.w.z. hun wens om aansluiting te zoeken bij het Griekse moederland –, en toen in 1955 de opstand effectief uitbrak, trok hij al snel verdrietig en gedesillusioneerd terug naar Engeland. Daar pende hij in recordtempo *Bitter Lemons* neer, een novelle die uiting geeft aan Durrells ontgoocheling over de weg die de Grieks-Cyprioten gekozen leken te hebben: van een vreedzame, haast idyllische co-existentie met de filhelleense Britten naar een nationalistische strijd voor aanhechting bij Griekenland. Kostas Montis dacht hier duidelijk anders over, en dat wilde hij met *Gesloten deuren* dan ook duidelijk maken. Vanuit literatuurhistorisch oogpunt ten slotte situeert Montis' oeuvre zich op het snijvlak van modernisme en postmodernisme – dit laatste geldt bijvoorbeeld voor zijn latere roman *Heer Batistas en andere dingen* (1980), die in 2008 ook al door Hero Hokwerda in het Nederlands werd vertaald –, waardoor een zekere drang tot experiment hem niet vreemd is. Dit blijkt niet alleen uit de geheel eigen versvorm die Montis vanaf 1958 tot aan zijn dood veelvuldig zou hanteren – het ‘moment’ (στιγμή), een korte poëtische notitie die je nog het best kan definiëren als een modernistisch puntgedicht –, in *Gesloten deuren* komt dit vooral tot uiting in de techniek van de ‘parenthese’. De novelle

voert immers een ‘homodiëgetische’ verteller op, waarbij het zogenaamde ‘vertellende ik’ veelvuldig gebruik maakt van commentaren – en commentaren op commentaren – om retrospectief persoonlijke bedenkingen te spuien, niet zelden met betrekking tot het schrijf- en leesproces zelf. Een mooi voorbeeld hiervan vinden we op p. 37. De lezer heeft reeds ongeveer een vierde van de novelle achter de kiezen, maar de verteller is er zich terdege van bewust dat het eigenlijke verhaal nog nauwelijks gevorderd is:

Hoewel we, de parentheses niet meegerekend (bent u die parentheses al moe?), nog maar aan het begin van de Strijd verkeren (heb ik u misschien in de war gebracht?), zou ik nu al meteen willen vermelden dat het bezorgen van de pamfletten (‘bezorgen’ is niet het woord, maar u weet wel) ook later onverminderd doorging, toen de strijd zich verhard had en degenen die pamfletten ronddeelden (‘ronddeelden’ is niet het woord) niet zomaar werden gearresteerd om gefolterd en gevangen gezet te worden, maar ter plaatse werden neergeschoten.

Gelukkig doet de vertaler in een uitgebreid nawoord (pp. 132-169) de historische en literaire context waarin Montis’ novelle gesitueerd moet worden haarfijn uit de doeken. Hij beperkt zich hierbij overigens niet tot Durrell en de opstand tegen de Britten, maar geeft een panoramisch beeld van de Cypriotische geschiedenis en gaat dieper in op de manier waarop ook literatoren zoals Giorgos Seferis en Rodis Roufos tegen de kwestie Cyprus aankeken.

Ook al vraagt *Gesloten deuren* dus een beetje inspanning van de lezer, wie zich deze moeite troost wordt hiervoor rijkelijk beloond. Montis’ novelle presenteert de strijd van de Grieks-Cyprioten tegen de Engelse overheersing vanuit het standpunt van een vijftienjarige jongen. Het verhaal vangt aan met de eerste calamiteiten: het gerucht over de aankomst op Cyprus van wapens bedoeld voor het verzet, de eerste aanslagen en de eerste pamfletten die clandestien worden uitgedeeld door EOKA – de bevrijdingsorganisatie van kolonel Grivas, alias *Digenis*. Vervolgens krijgt de lezer, in een aantal losse episodes die als het ware de allure van uitgewerkte ‘momenten’ krijgen, een uitvoerige beschrijving van diverse aspecten van het dagelijkse leven tijdens de bezettings- en verzetsperiode. Bijzondere aandacht gaat hierbij enerzijds uit naar de ludieke acties die de Grieks-Cyprioten ondernemen om de Britten in hun hemd te zetten – zoals het hijsen van Griekse vlaggen op moeilijk toegankelijke plaatsen, of het loslaten van een ezel in de hoofdstraat van Nicosia met het hilarische opschrift ‘My Field Marshall, I surrender’ rond de

nek, als ludiek antwoord op de vraag aan de Cypriotische ‘terroristen’ om zich over te geven –, en anderzijds naar de gevolgen van het vaak van kracht zijnde uitgaansverbod. De titel verwijst overigens ten dele naar de huisdeuren die tijdens zo’n *curfew* noodgedwongen dicht blijven, maar roept eveneens reminiscenties op aan dichtslaande deuren nadat dissidente Cyprioten thuis zijn opgepakt, en het urenlange wachten van familieleden voor de gesloten poort van de gevangenis (een ingenieuzere interpretatie van de titel heeft het nawoord nog in petto). Montis’ novelle eindigt met de ondertekening van het verdrag in 1959, waardoor Cyprus evenwel geen onderdeel wordt van Griekenland maar een onafhankelijk statuut krijgt.

Toch kan *Gesloten deuren* niet gekarakteriseerd worden als een historische roman. Als antwoord op Durrells roman *Bitter Lemons* worden de gebeurtenissen immers uitsluitend vanuit Grieks-Cypriotisch perspectief beschreven, waardoor er van enige zin voor onpartijdigheid of het streven naar een meer omvattend beeld geen sprake kan zijn. Bovendien gaat de aandacht op het vlak van de thematiek voornamelijk uit naar de *Bildung* van de homodiëgetische verteller onder invloed van de historische gebeurtenissen. In de loop van het verhaal komen door hun betrokkenheid bij de opstand achtereenvolgens de broer, de vader en de zus van de verteller om het leven, waardoor hij langzamerhand zijn kinderlijke onschuld verliest. In die zin beoogt *Gesloten deuren* niet zozeer een loutere reconstructie van historische feitelijkheden, als wel een relaas over de impact van de Cypriotische strijd op het familiale en persoonlijke leven van het hoofdpersonage. Dit wordt overigens ook formeel benadrukt. Montis’ keuze voor een homodiëgetische verteller die veelvuldig gebruik maakt van parenthetische commentaren (‘vertellend ik’), zet het thema van de snelle volwassenwording van zijn jongere alter ego (‘belevend ik’) extra in de verf, terwijl het fragmentarische karakter van de vertelling aansluit bij zijn versplinterde ervaringswereld. De thematiek die Montis in *Gesloten deuren* aankaart overstijgt bijgevolg de Cypriotische literatuur en cultuur en is indicatief voor menselijke ervaringen in bezettingssituaties in het algemeen. En om hen die niet of nauwelijks vertrouwd zijn met de Griekse literatuur helemaal te overtuigen: de beschreven historische gebeurtenissen vormen de verre aanloop tot de opdeling van Cyprus in 1974, een kwestie die de internationale politiek en diplomatie ook vandaag nog steeds bezighoudt.

Kostas Montis wordt wel eens de belangrijkste 20^{ste}-eeuwse Griekse auteur genoemd. Met de vertaling van *Gesloten deuren* en de publicatie van een uitgebreide en geheel herziene editie van een selectie *Momenten* in het verschiet, zal binnenkort het belangrijkste deel van Montis’ oeuvre in het

Nederlands beschikbaar zijn (eerder verschenen ook al de roman *Heer Batistas en andere dingen* en drie lange gedichten onder de titel *Brieven aan moeder*). Dit is geheel de verdienste van Hero Hokwerda, die niet alleen een neus heeft voor boeiende en interessante literatuur maar ook steeds weer mooie vertalingen aflevert. Dat het gehanteerde vocabularium voor een Vlaamse lezer sporadisch een tikkeltje Hollands aandoet, is hem dan ook graag vergeven.

Pieter Borghart